

VIDJETI ZNAČI ZNATI

Ići u Rim, a ne vidjeti papu, znači da uopće nisi bio u Rimu. Doći u Zagreb, a ne vidjeti Muzej grada Zagreba, reći će ti da nisi ni bio u Zagrebu. Studirati geodeziju, a ne vidjeti *zlatnu bulu* je isto, kao da nisi čuo o starim granicama općinskih posjeda i da su *križi na medama na pravom mjestu*.

Kralj Bela III. je 16. studenog 1242. proglasio zapadno od Kaptola naselje na susjednom brdu Gradcu kraljevskim i slobodnim gradom (Gradeč, njem. Graz ili Grätz se zove mjesto koje je ograđeno). U Belinoj povelji piše latinski "grecensis", a izgovaralo bi se *grečki* što je našem Augustu Šenoji (po ocu češkog, po majci slovačkog podrijetla; Zagreb, 14. XI. 1831. – 13. XII. 1881.) zvučalo nezgrapno pa ga je nazvao grčki i od tada se Grič udomaćio. Uz kraljevsku slobodnu općinu Grič i Kaptol, imamo još jedno posebno naselje (talijanskih obrtnika koji su gradili katedralu u XIII. stoljeću) koje je biralo svoje suce, a to je bila Laška ulica (Vicinus Latinorum, Geodetski list, 1998., str.273./275.). Općine su carskim patentom 15. svibnja 1850. sjedinjene u jedno upravno tijelo, tj. kraljevski i slobodni grad Zagreb.

Bulu daje, u ime sv. Trojice, kralj Bela treći, tog imena kao kralj hrvatski, a glasi u prijevodu Emila Laszowskog (Brlogu na Kupi, 1. IV. 1868. – Zagreb, 28. XI. 1949, sin Sig-munda, poljskog plemića i austrijskog časnika i Sidonije Šufflay Ostrovečki – hrvatske plemkinje, a Emilov djed Antun bio je carski i kraljevski rudarski mjernik) s latinskoga ovako:

"U ime svetoga Trojstva i nerazdjeljivoga jedinstva. Amen. Bela milošću Boga Ugarske, Dalmacije, Hrvatske, Rame, Srbije, Galicije, Lombardije i Kumanije kralj za uvijek. Uzvišenost kraljevska zahtijeva, i visočanstvo duguje časti, da toliko više uživa u mnoštvu naroda, koliko ovo ugledom nadvisuje. Odatle slijedi, da toli sadašnjima, koli budućima ovime očitujemo, da, kad se je našoj volji svidjelo, da u Zagrebu, na brdu Gracu *uredimo* slobodnu varoš, i onamo prizvati goste, i onaj dio kraljevstva utvrditi i učvrstiti za sigurnost granice i druge pogodnosti, pošto smo se posavjetovali s dragim vjernim našim Dionizom, banom cijele Slavonije i s drugim prvacima kraljevstva, koji su ovu našu nakanu i volju jednodušno odobrili, izveli smo našu nakanu, dozvoljujući, da na spomenutom brdu bude grad, pridolaze gospoština, imadu zemlje i posjede, preimućva (osnovna prava op.a.) i slobode od nas doznačene i niže popisane drže i *nepovrijeđeno čuvaju*. Preimućva dakle i slobode građana na rečenom brdu stanujućih i sabranih (pridošlih op.a.), koje su oni međusobno uredili, a mi ih odobrili, jesu slijedeće: ako bi ista gospoština u opsegu Ugarske, Dalmacije, Hrvatske, Slavonije bili orobljeni od razbojnika ili od inih zločinaca, dužan je gospodar zemlje u kojoj su orobljeni, pošto se po sudu dobrih ljudi i prisegom sugrađana procijeni količina novca, ili oteto povratiti i zločinca označiti. Zatim nisu dužni ni na kojem mjestu u granicama kraljevskim plaćati daće (porez op.a). Zatim, kojigod građanin drugoga građanina pogrdi psokama, pogrđama ili psinama, te ako zbog toga bude osuđen, neka plati uvrijeđenomu deset pensa (novčića), u općinske troškove 100 peneza; koji, ako se iza trokratnog ispravljanja ne poboljša, pošto mu se sve stvari općinskom priklope, neka se kao *nepoštenjak sramotno iz grada protjera*. Ako bi također tko drugomu dao pljusku, ili ga zlobno za kosu vukao, neka trpi istu kaznu. Ako bi tko koga nožićem, mačem, kopljem ili strjelicom ili kojim takovim načinom koga ranio, a ranjeni se oporavi bez štete na tijelu, neka plati liječnika ranjenikova, a ranjenome neka plati pet pensa, a pet u gradske svrhe. Bude li pak osakaćen na kojemu od uda, ima platiti liječnika i ranjenome deset maraka i za gradske potrebe deset pensa. Ako pako umre, imadu dva dijela njegova imetka pripasti roditeljima ubijenoga, a treći dio pripada gradu. Bude li pak ulovljen, ima se po običaju kazniti; osim ako je tko koga ubio u igri bez zle nakane, u ovom bi slučaju neka usmrtilatelj dade u ime odštete sto pensa rodacima ubijenog, dvadeset pako penesa za općinske svrhe, a ako mu imetak ne bi bio dovoljan, neka se prepusti presudi građana. Ako bi pak tko od stranaca, ulazeći u grad, bude na cesti, bude u kući ili na trgu slično, kako gore zabilježeno, počinio, neka mu sudi gradski sudac i osuđen neka trpi iste kazne. Ako bi pako tko od stanovnika ili stranac bio ulovljen u krađi ili razbojstvu unutar gradskih meda, neka se po gradskom sucu

kazni. Zatim, ako bi koji stranac, kojega iz grada hotio pozvati na sud zbog novca ili nanesene nepravde, neka ga kod suca tuži; i ni koja parnica ne smije suditi na dvoboj, već se ima dovršiti po svjedocima i prisezi, bila ona sa strancima ili domaćima. Svjedoci pako imadu se uzeti takova preimućva, slobode, koje su ovi na isti način bilo da nađe stranac kod stanovnika ili stanovnika kod stranaca konja ili vola, ili neke ukradjene stvari, uvijek se imadu postaviti svjedoci, kako smo gore spomenuli. Zatim građani spomenutog grada ili kmetovi po selima, koja ovoj pripadaju, koja su blizu teritorija istog grada, nisu dužni stajati na sudu i koga osim gradskog suca; pak ako bi sudac bio sumnjiv, i tužitelj bi ustvrdio zakoniti otklon, to, pošto se sazovu sve gradske starješine pod predsjedanjem samoga suca, neka se riješi stvar, o kojih presudi, ako bi se još sumnjalo, i nezadovoljan ih tužitelj izazvao pred kralja, ima sam sudac za sve ostale ići do kralja. Na isti način, kad bi zbog koje mu drago parnice tkogod gradskog suca i građana ili same građane pozvao pred kralja, nije dužan poći drugi van sam gradski sudac. I ako bi tko kojega građanina, ne tražeći prije pravicu od gradskog suca, izazvao pred kralja, za onoga ili one dužan je poći sudac, i njemu će izazivač namiriti izdatke, za to, što je prezrevši ugled kraljevske povlastice, koju je poznavao, ne potraživši gradskoga suca, ovoga uzalud trudio poslovima i troškovima. Građani pako neka imaju slobodnu vlast izabrati gradskog suca odakle hoće, koje se ima nama predložiti, i za svake ga godine izmijeniti po sudu svoje volje. Zatim, ako bi tko iz grada umro bez nasljednika, neka ima slobodnu volju svoje pokretnine raspoložiti komu hoće. Nekretnine kao kuće, dvor, vinograde, zemlje izgrade, posavjetovavši se sa svojim sugrađanima neka ostavi svojoj ženi ili komu od rodaka svojih, nu tako ove ni po njemu, ni po ženi ni po rođacima ne mogu otuditi vlasti varoškoj niti izuzeti ili otkinuti. Zatim umre li tko bez oporuke, a ne bude imao ni sinova ni žene ni rodaka, imaju se dva dijela njegova imetka, po povjerljivim muževima, za to po vijeću građana određenima podijeliti siromasima i crkvi iste varoši, treći pako dio neka se pridržti u korist varoši. Onda određujemo, da se u gradu obdržava svečani sajam na dva dana u sedmici, najme u ponedjeljak i četvrtak, a osim toga dnevno dnevni sajam. Općina pako gore spomenutog grada, obavezna je nama na sljedeće službe:

Kad bude kralj ugarski hotio povesti vojsku u primorske strane ili u Korušku ili Austriju, dužni su rečeni građani poslati deset vojnika opremljenih vojničkim oružjem. Osim toga dužni su dati kralju, kad se zbude (zaželi op.a.), da on amo pođe, za objed dvanaest volova, tisuću kruhova, četiri bačve vina. Hercegu (mađ.-herczeg = vojvoda-di) pak cijele Slavonije, ako je od kraljevske djece, dužni su polovinu rečenog dati. Banu pako, koji bude, ali ne podbanu, nisu dužni ništa drugo plaćati, nego na početku njegova banovanja; jednog vola, sto kruhova, bačvu vina, jednom dok god bude banom; zapravo od svih ovih službi (davanja op.a.) biti će pet godina slobodni i prosti (oslobodeni davanja op.a.), nakon izminula petgodišta budu obavezni na plaćanje. Nadalje, isti su građani *dobrovoljno* na se uzeli, da vlastitim troškovima rečeno brdo Gradec veoma čvrstim zidom utvrde. Za uzdržavanje pako gospoštije koji stanuju na rečenom brdu, dali smo zemlju oko toga brda Graca, koju smo gospoštiji po našem dragom i vjernom Doinzu banu cijele Slavonije, pod izvjesnim i razlučenim međama uručili, da ju za uvijek posjeduju, koje zemlje međe ovako teku:

Prva je međa u luci rijeke Save koja se zove Kraljev prijevoz (splav) do velike ceste i po njoj se stere do potoka, koji se zove Zysca, koji potok prelazi preko mosta; onda po istoj cesti pruža se prema sjeveru, prelazeći vodu, koja se zove Mlaka i dolazi na briježuljak, uz koji je zemljani mejaš, koji dijeli zemlju kraljevskih pučana istočne strane, zatim prelazeći manju Mlaku dolazi na veliku cestu, koja se općenito zove Eteven, po kojoj dolazi do potoka Cirkvenica, tamo je most, odovuda gore istim potokom uz brdo Griac polazi ravno međom prema sjeveru, sežući do izvora koji se zove Kubulkut, uz koji je zemljani mejaš, od kojega gore uz potok Cirkvenić prema sjeveru dolazi do potocića koji se zove Sopotnika, odovuda prelazeći brdašce pada u neku dolinu, kojom prelazi k potociću, koji se zove Lomski potok, zatim se uspinje k međi zagrebačkog kaptola, druga je gospoštiji gradečkih. Treća sinovca Dobća od po imenu Medvednica, prema zapadu i dolazi k međi sinova Mikule, koja se zove Plešivica, do koje je zemljani mejaš, zatim prelazi od vrhunca istog brda prema južnoj strani uz međe k kestenovom drvu, do koje je križ, i uz ovu je zemljani mejaš; zatim silazi do glave

vrela, koje se zove Čičerja, koje vrelo dijeli zemlju Andrije od zemlje prije spomenute, i tako silazeći po njemu skreće ponešto prema zapadu k brdu, i ondje je drvo kestenovo označeno križem od kojeg je zemljani mejaš, zatim na vrh ovoga brda polazi prema jugu dijeleći zemlju zagrebačkoga kaptola; zatim na okrug prema zapadu nešto skreće i ondje prelazi potocić, koji se zove Neznić potok i odonud penjući se gore od zemlje Andrijine po dolini k vršku jednog brda, tamo je međa, odavde slijedeći po starim mejašima zemlju Gremle silazi k drvu koje se zove javor, i tamo je mejaš, i pada k cesti, koja polazi iz sela Gremle, zatim po istoj prema jugu polazi do polja k zemljanom mejašu, odonud nešto skreće na lijevo po cesti i dolazi do močvara, koje se zovu Mlaka, tamo je međa do iste Mlake; s lijeve strane polazi do orahova drva, tamo je mejaš, onda u bazgu, pod kojim je mejaš zemljani, otuda po mejašima ide i pada na rijeku Savu, odavde spušta se na prvotni mejaš i tako dovršava. Da dakle ova naša rečena odredba i sloboda rečenih gospoštiji čvrsta i nepovrijeđena ustroja, ovu smo im povlasticu podijelili *jakošću zlatnog našeg pečata potvrđujući ju uječnom*. Dano kod Verevca kroz ruke meštra Benedikta prepošta stolnobiogradskega, dvora našeg kancelara, izabranoga nadbiskupa kaločkog za vrijeme Bartola pečuškoga, Kleta jegarskoga, Stjepana zagrebačkoga, Bartola nitranskoga, Blaža čanadskoga, Benedikta varadinskoga i predloženoga gjurskoga, Stjepana vackoga i predloženoga za nadbiskupa ostrogonskoga, biskupa, koji su upravljali crkvama za vrijeme dragoga našega rodaka Ivana Angela, gospodara Srijema i župana bačkoga, Ladislava palatina (kraljevog zamjenika op.a.), Mateja meštra tavernika (blagajnika op.a.) i župana šopronskoga, Rolanda stolnika i župana nitranskoga, Mavricija meštra peharnika, Stjepana meštra konjušara, Arnolda župana simeškoga, Pavla, župana stolnobiogradskega, koji su obnašali poglavarstva i županske časti.

Godine od utjelovljenja Gospodnjega tisuću dvijesta četrdeset i druge, šesnaestoga kalendara decembra, kraljevstva našega godine osme.”

Kralj Bela je povelju potvrdio svojim potpisom i voštanim pozlaćenim pečatom i zato se zove *zlatna bula*.

I još par stoljeća poslije *zlatne bule*, međe i državne granice označavale su se opisno na tapiji (tur.-*tapu* = sudski ovjeren pergament o vlasništvu nekretnina). Zgodno su sročena građanska pravila ponašanja. *Tko tebe kamenom – gradski stražar njega nogom u tur pa kroz gradska vrata!*

O vrelu Manduševcu na današnjem Trgu bana Josipa Jelačića ima i ova legenda:

“Na tom istom mestu gde je sad naš “beli Zagreb”, bila je negda velika puščina. Pripetilo se je da je onoga leta bila strašna suša, tak da vode na daleko dobiti ni moći bilo i ove malo. Jenput je čez taj lepi al žalosni kraj prejahal ban ze svojom vojskom. I kak su tak prehajali izmučeni i žedni a sunce tak jako prigrejalo bilo, štel je ban poginuti z vojskom – tak strašno su žedni bili. Najenkrat se je ban nekaj zmisllil zabil mač v zemlju i znje je man šiknula zviranjek žive vode.

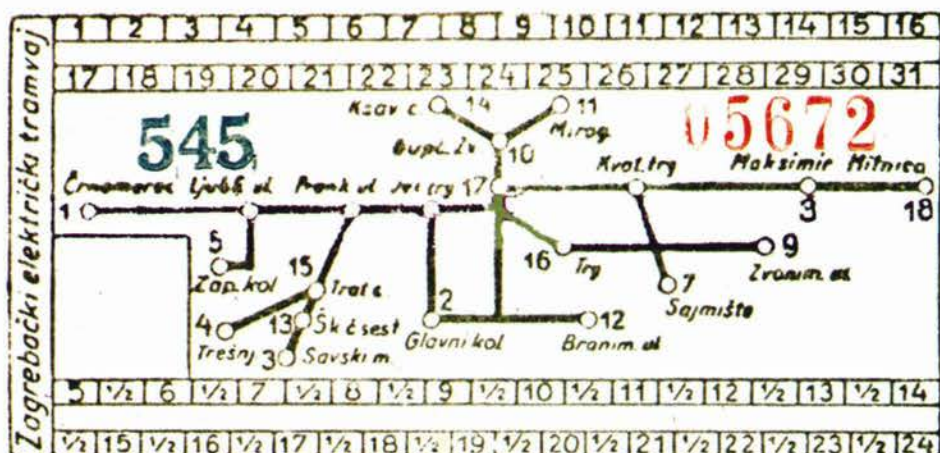
I onda je ban zakričal: “Zagrabite”. Od toga je veli se i dobil naš lepi i beli Zagreb ime. Tak se pripoveda.”

P.S.

Zagreb ima Grič ili gornji grad. Na Griču je bila i zgrada kazališta. Nakon preseljenja kazališta na novu lokaciju, zgrada je postala gradskom vijećnicom. Tu vijećnicu često neki nazivaju Starogradska vijećnica. Zagreb nema Stari grad. On ima Grič ili Gornji grad. Vijećnica može biti samo *stara gradska vijećnica na Griču*.

Grad Zagreb je negdje do 1950. god. imao na prilazima u grad gradske mitnice. Bile su to male kućice i rampe na Gračanskoj cesti ispred gostionice Kos, na Horvačanskoj cesti kod nebodera (Braće Domany 8) zapadna strana, okretište tramvaja u Dubravi, kod Savskog mosta, na Črnomercu, Gornjem Bukovcu i dr. Mitnice su služile za kontrolu ljudi i dobara (plaćala se placovina) prilikom ulaska u grad. Posebna placovina (PDV) ubirala se još i

na glavnoj tržnici i to *samo* 30 krajcara. Od tada taj prolaz na tržnicu ima ime *Harmica* (mađ.- *harmincz* = trideset). O gradskim mitnicama drugom zgodom. Sada samo kao dokaz prilažemo *pogodovnu dnevnu kartu* – *Zagrebačkog električkog tramvaja* (slika 1) na kojoj je *Mitnica* istočno okretište tramvaja, a danas je to *Dubrava*.

Slika 1. Pogodovna dnevna karta Zagrebačkoga električkog tramvaja.

Bila je i tramvajska pruga od Kvaternikovog trga do *Sajmišta*, tj. do Veterinarskog fakulteta. Ne dugo poslije II. svjetskog rata odmah je ukinuta, a pruga iskopana.

Ivan Težak, Božidar Kanajet